Vuoden 2019 käräjäoikeusverkoston rakenneuudistuksen ja summaaristen asioiden keskittämisen arviointi

Yhteenveto selvityksen päätuloksista / Lakivaliokunta 1.2.2023

Selvityshenkilö Mikko Aaltonen
Kriminologian professori
Oikeustieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto

Selvitystehtävä (15.3.2021-30.9.2022)

- Käräjäoikeusuudistus 1.1.2019 (HE 270/2016 vp), summaaristen asioiden keskittäminen 1.9.2019 (HE 190/2017 vp)
- EV 126/2017 vp, EV 32/2018 vp:

> ”Eduskunta edellyttää, että hallitus seuraa *käräjäoikeuksien rakenneuudistuksen* ja siihen liittyvän *summaaristen riita-asioiden käsittelyä koskevan uudistuksen* vaikutuksia kiinnittäen erityistä huomiota *oikeusturvan alueelliseen saatavuuteen*, *kielellisten oikeuksien toteutumiseen*, *taloudellisiin vaikutuksiin* ja *oikeudellisten palvelujen tarjontaan* sekä antaa lakivaliokunnalle edellä mainituista seikoista selvityksen vuoden 2022 loppuun mennessä”

Tutkimusasetelma, aineistot ja menetelmät

- Tehtävänä keskittyä erityisesti yhdistettyihin käräjäoikeuksiin (n=6), verrata asiamäärien, käsittelyaikojen, taloudellisuuden ja tuottavuuden kehitystä muiden käräjäoikeuksien (n=14) vastaavaan
- Lisäksi käräjäoikeuksien henkilökunnan haastattelut (18 henkilöä)
- **Pian käräjäoikeusuudistuksen jälkeen alkanut koronapandemia vaikeutti vaikutusten arviointia valitettavan paljon**
  - Tosiasiallinen yhdistyminen monessa käräjäoikeudessa vielä kesken ennen pandemian alkua

Käräjäoikeus	Työmäärä	%	Htv	%	Menot (€)	%
Espoo	10777	62 %	83.6	61 %	6168604	62 %
Länsi-Uusimaa	6637	38 %	52.5	39 %	3796764	38 %
Hyvinkää (2/3*)	3437	15 %	28.9	16 %	1998874	16 %
Itä-Uusimaa	3409	14 %	27.7	15 %	1903050	15 %
Tuusula	5066	22 %	39.4	22 %	2761520	22 %
Vantaa	11642	49 %	83.6	47 %	5838657	47 %
Oulu	10682	75 %	93.4	73 %	6467753	72 %
Ylivieska-Raahe	3591	25 %	34.9	27 %	2486166	28 %
Kemi-Tornio	3062	40 %	27.7	37 %	1993439	37 %
Lappi	4657	60 %	46.9	63 %	3404339	63 %
Keski-Pohjanmaa	2048	28 %	22.6	30 %	1527547	28 %
Pohjanmaa	5358	72 %	53.1	70 %	3859653	72 %
Kanta-Häme	5177	75 %	41.5	74 %	3444673	78 %
Hyvinkää (1/3*)	1719	25 %	14.5	26 %	999437	22 %

Tilastollisten aineistojen perusteella vaikutukset pääosin pieniä, haastatteluiden tulokset ristiriitaisia

- Kehitys kohtalaisen samanlaista yhdistetyissä ja muissa käräjäoikeuksissa (saapuneiden ja ratkaistujen asioiden määrät, käsittelyajat)
- Yhdistettyjen käräjäoikeuksien toimintamenot kasvaneet hieman muita enemmän, toisaalta taloudellisuus/tuottavuus kehittyneet muita paremmin
- Summaaristen asioiden yhdeksään käräjäoikeuteen keskitetty käsittely näyttää toimivan pääosin hyvin
- Haastatteluiden perusteella henkilöstön mielipiteet uudistuksen lähtökohdista, perusteluista ja onnistumisesta vaihtelevat paljon
  - Itä-Uudenmaan käräjäoikeuden palaute kriittisintä, haastavin tilanne yhdistymisen toteutuksen (4 käräjäoikeutta) ja väistötilojen vuoksi

Alueelliset vaikutukset

- Toistaiseksi ei selvää näyttöä yksityisen palvelutarjonnan merkittävästä heikkenemisestä alueilla, joissa lakkautettu kanslia/istuntopaikka
  - Saattaa olla, että vaikutukset tulevat yrittäjien eläköitymisten kautta, Oulussa/Lapissa joitain merkkejä heikkenemisestä
  - Asianajajien määrä kasvaa lähinnä pk-seudulla
- Mikäli väestönkehitys toteutuu ennustetusti, keskimääräiset välimatkat käräjäoikeuksiin lyhenevät ajan myötä jonkin verran (Lehtonen & Sutela 2019)

Kielelliset oikeudet

- Henkilökunnan kielitaidon tilanne kohtalaisen hyvä, esim. istuntokäsittelyiden järjestäminen ruotsiksi pitäisi tilastojen valossa onnistua
- Uudellamaalla kielitaitoisten käräjäsihteereiden rekrytointi osin haastavaa
- Ruotsiksi käsiteltyjen rikosasioiden osuus vähentynyt 2010-luvulla tasaisesti (ks. Myös Oikeudenkäytön kehitystyöryhmä)

	Itä-Uusimaa	Länsi-Uusimaa	Pohjanmaa
Ruotsinkielisten osuus väestöstä 2021 %	6 %	12 %	38 %
Väestörekisteri: äidinkieli ruotsi %	9 %	11 %	28 %
Kysely: äidinkielenään ruotsia puhuvat %	16 %	13 %	42 %
Kysely: ruotsia sujuvasti puhuvat %	4 %	17 %	23 %
Kysely: ruotsia hyvin puhuvat %	24 %	19 %	19 %
Kysely: selviytyy tehtävistä erinomaisesti ruotsin kielellä %	15 %	16 %	58 %
Kysely: selviytyy tehtävistä hyvin ruotsin kielellä %	12 %	16 %	23 %

	Itä-Uusimaa	Länsi-Uusimaa	Pohjanmaa
2010	1.5 %	6.3 %	22.0 %
2011	1.3 %	6.1 %	20.5 %
2012	1.0 %	6.7 %	21.9 %
2013	0.9 %	6.5 %	20.7 %
2014	1.0 %	5.4 %	19.6 %
2015	0.8 %	4.8 %	21.5 %
2016	0.8 %	4.4 %	20.4 %
2017	0.7 %	4.4 %	20.3 %
2018	0.9 %	2.9 %	17.2 %
2019	0.5 %	3.2 %	18.7 %
2020	0.8 %	3.1 %	17.6 %
2021	0.9 %	2.4 %	19.0 %

Yhteenveto

- Yleisarviona voidaan todeta käräjäoikeusuudistuksen vaikutusten jääneen vielä pieniksi
  - Pahimmat uhkakuvat eivät näytä toteutuneen, toisaalta ei myöskään selviä merkkejä suuremman yksikkökoon mahdollistaman erikoistumisen hyödyistä
- Koronapandemian aiheuttaman poikkeustilanteen ja käräjäoikeuksien lisäresursoinnin vuoksi taloudellisten vaikutusten osalta ollaan kaukana alkuperäisistä tavoitteista
  - Tavoite 3-3,5 m€ säästöt ja -30 htv pitkällä tähtäimellä, 2021: +13 m€ ja +100 htv
- Kolme vuotta lyhyt aika arvioida kaikkia vaikutuksia, esim. toimitilaratkaisut vielä keskeneräisiä 2019-21 (Oulu, Vantaa, Espoo)
- Koronapandemia on lisännyt etätyötä ja etäosallistumista sekä vauhdittanut ”digiloikkaa” → mitkä käytännöt jäävät pysyviksi pandemian jälkeen?